

УДК 94 «19»: 355 – 054

**ЗАКОНОДАВЧЕ РЕГУЛЮВАННЯ ПРАЦІ ВІЙСЬКОВОПОЛОНЕНИХ
В ОКУПОВАНІЙ ВЕРМАХТОМ УКРАЇНИ (1941–1944 РР.)****Володимир ПОЛУДА**

аспірант НДІУ

Анотація. Стаття присвячена нормативно-правовій базі використання праці військовополонених у німецьких таборах на території рейхскомісаріату «Україна» та в зоні військової окупації. Основну увагу приділено націонал-соціалістичній трансформації фундаментальних положень міжнародного гуманітарного права. Висвітлено окремі аспекти міжнародного права в сфері військового полону напередодні Другої світової війни.

Ключові слова: Друга світова війна, Україна, військовий полон, табір військовополонених, міжнародне гуманітарне право.

**ЗАКОНОДАТЕЛЬНОЕ РЕГУЛИРОВАНИЕ ТРУДА ВОЕННОПЛЕННЫХ
В ОККУПИРОВАННОЙ ВЕРМАХТОМ УКРАИНЕ (1941–1944 ГГ.)****Владимир ПОЛУДА**

аспірант НІІІУ

Аннотация. Статья посвящена нормативно-правовой базе использования труда военнопленных в немецких лагерях на территории рейхскомиссариата «Украина» и в зоне военной оккупации. Основное внимание уделено национал-социалистической трансформации фундаментальных положений международного гуманитарного права. Освещены отдельные аспекты международного права в сфере военного плена накануне Второй мировой войны.

Ключевые слова: Вторая мировая война, Украина, военный плен, лагерь военнопленных, международное гуманитарное право.

**LEGISLATIVE REGULATION OF PRISONERS' OF WAR LABOUR IN
UKRAINE OCCUPIED BY WEHRMACHT (1941–1944)****Volodymyr POLUDA**

post-graduate student of RIUS

Annotation. The article is devoted to the regulatory basis of prisoners' of war labour use in German camps in the territory of Reichskommissariat «Ukraine» and in the zone of military occupation. The main attention is paid to national-socialistic transformation of the fundamental principles of the international humanitarian law. Certain aspects of the international law in the sphere of military captivity have been examined.

Key words: the Second World War, Ukraine, military captivity, prisoner of war camps, international humanitarian law.

© Полуда В.

Друга світова війна стала жакливим випробуванням для всіх воюючих народів. Постійним супутником бойових дій є військовий полон. Однією із важливих проблем світової історії, яка була мало вивченою в СРСР з кінця 1940-х і до початку 1990-х років, є тема військового полону в роки Другої світової війни. В Україні дану проблематику розвивали такі дослідники, як В. Берковський [2], С. Богунов [3], В. Король [8], О. Лисенко [10], О. Марінченко [11], А. Чайковський [24], В. Шевченко [25], Т. Пастушенко [14]. Окремі аспекти німецької політики щодо полонених досліджував І. Патриляк [15]. Важливий внесок у розробку цієї теми вніс ізраїльський науковець А. Шнеер [27]. Серед західноєвропейських дослідників даної проблематики велику роботу здійснили К. Беркгоф [1], Й. Дюльфер [26], Т. Снайдер [18], К. Хартман [27], Д. Фенбі [16], Б. Крьонер, Г. Умбрайт [28], К. Штрайт [25]. Попри велику кількість зарубіжних наукових праць, які порушують питання юридичного статусу військовополонених, дотепер не існує узагальнювальної праці щодо правової бази утримання військовополонених у нацистських таборах в окупованій Україні. Варто зазначити, що український народ зазнав катастрофічних втрат внаслідок дій націонал-соціалістичного окупаційного режиму, і сучасна історична наука має звертати увагу на долі тих груп населення, які зазнали особливої дискримінації та утисків. Юридичну та політичну відповідальність за складну долю полонених несе і комуністичний сталінський режим, що робить важливим дане дослідження з погляду комплексного бачення певних аспектів історії СРСР.

Метою даної роботи є висвітлення нормативно-правової бази націонал-соціалістичної Німеччини в сфері військового полону та наслідків її практичного втілення. Дослідницька мета роботи передбачає розв'язання трьох завдань: 1) дослідити статус військовополонених за стандартами довоєнного міжнародного гуманітарного права, 2) вивчити націонал-соціалістичну трансформацію положень права війни, 3) проаналізувати реалізацію німецької нормативно-правової бази щодо утримання військовополонених у нацистських таборах.

Наприкінці XIX – на початку XX ст. у провідних країнах світу актуалізувалося розроблення норм військового полону. Почала створюватися постійно діюча система міжнародного гуманітарного права. Міжнародне гуманітарне право (іноді воно має назву «право збройних конфліктів» або «право війни») – це сукупність міжнародно-правових норм, які спрямовані на захист жертв збройних конфліктів і встановлюють заборону або обмеження методів і засобів ведення війни, а також відповідальність за порушення відповідних принципів і норм [12, с. 33].

Міжнародно-правові норми цивілізованого ставлення до військовополонених були кодифіковані на конференції в Гаазі, яка відбувалася впродовж травня – липня 1899 р. За підсумками зустрічі 27 країн-учасниць підписали три конвенції: «Про мирне вирішення міжнародних конфліктів», «Про закони і звичаї сухопутної війни», «Про застосування до війни на морі конвенції 1864 року про поранених і хворих». Було юридично визначено поняття військовослужбовця або комбатанта. Комбатанти – особи, які належать до складу

збройних сил воюючої сторони і беруть безпосередню участь у бойових діях [24, с. 883]. Комбатанти, що потрапили до рук противника, вважаються військовополоненими з моменту захоплення [12, с. 50]. Гаазька конвенція «Про закони і звичаї сухопутної війни» від 18 жовтня 1907 р. поклала відповідальність за утримання полонених військовослужбовців противника на уряди воюючих держав і підтвердила принципи гуманного ставлення до військовополонених. Харчування, одяг, житло – усі ці речі гарантувалися військовополоненим відповідно до норм резервних військ держави, яка взяла їх у полон. Використання праці полонених для військових потреб ворожої їм держави суворо заборонялося. Світове гуманітарне право має дві основні мети. По-перше, обмежити воюючі сторони у виборі засобів і методів ведення воєнних дій (право Гааги). По-друге, захистити осіб, які беруть участь у бойових діях (право Женеві) [12, с. 35].

У 1929 р. відбулася важлива міжнародна зустріч у Женеві, яка була присвячена питанням удосконалення та подальшої кодифікації права війни. Женевська міжнародна конференція провідних держав завершилася ухваленням двох основоположних документів – конвенцій «Про поводження з військовополоненими» та «Про покращення долі поранених і хворих у діючих арміях». Документи містили такі принципи гуманного ставлення до військовополонених: заборона жорстокого ставлення, погроз і образ щодо полонених; заборона на застосування засобів примусу для отримання від полонених відомостей військового характеру; гарантування медичної допомоги через посередництво Міжнародного Комітету Червоного

Хреста [24, с. 166]. Кожний військовополонений зобов'язувався повідомляти лише такі відомості: «...своє прізвище, ім'я та звання, дату народження та особистий номер або, якщо такого немає, іншу рівноцінну інформацію» (стаття 17 Конвенції) [11, с. 50]. Статус полоненого комбатанта на початку Другої світової війни був достатньо захищеним із погляду міжнародного гуманітарного права. Військовий полон розглядався як тимчасове утримання колишнього військового ворожої держави від участі в бойових діях. Перебування в полоні не могло бути покаранням або помстою, а військовополонений не сприймався як злочинець. Полонений володів усіма невідчужуваними правами людини. Досвід Першої світової війни переконав провідні країни світу в необхідності захисту прав полонених військовослужбовців. Демократичний європейський політикум та юристи розглядали військовополонених як осіб, які тимчасово утримуються від участі в бойових діях під владою держави-противника.

Поступово в кількох країнах на Європейському континенті укорінилися тоталітарні уряди. У 1933 р. Німеччина шляхом парламентських процедур опинилася під владою Націонал-соціалістичної робітничої партії. Націонал-соціалісти докорінно піддали трансформації традиційні правові положення у сфері військового полону. Формально в період влади Гітлера Німеччина офіційно не відмовлялася від дотримання Женевської конвенції. Свої підписи під Женевською конвенцією поставили уповноважені представники майже сорока держав, у тому числі Німеччини. Від Радянського Союзу участі в цьому форумі ніхто не взяв. Радянські дипломати не

погоджувалися з розподілом полонених у різні групи за національною ознакою, а також із збереженням привілеїв для офіцерів у таборах [24, с. 10]. Пропаганда нацистської Німеччини навіювала думку: не ратифікувавши в повному обсязі Женевську конвенцію, радянські керівники самі винні в жорстокому поводженні щодо військовополонених [22, с. 52].

На початку літа 1941 р. Німеччина та її союзники домінували на Європейському континенті. Німецькі збройні сили (вермахт) напали на Радянський Союз 22 червня 1941 р. Мобільні танкові групи вермахту швидко просувалися вглиб комуністичної держави, захоплюючи в тому числі й основні території проживання українського народу. За період з 22 червня 1941 р. до кінця війни вермахтом було захоплено в полон приблизно 5,7 млн. червоноармійців [25, с. 589]. Під час своєї промови у рейхстазі 11 грудня 1941 р. Гітлер стверджував, що на 1 грудня загальна кількість узятих у полон радянських бійців і командирів сягала 3 807 000 осіб [11, с. 158]. Після зими 1941–1942 рр. живими в німецьких таборах військовополонених в Україні залишилося 1,1 млн. колишніх радянських військовослужбовців [15, с. 88].

Ще в 1939 р. у німецьких військах було сформовано Управління в справах військовополонених при Генеральному штабі [5, с. 45]. Ця установа активно підтримувала перегляд міжнародно-правових норм військового полону. Найбільш відомим порушенням норм міжнародного права був «Наказ про комісарів» від 6 червня 1941 р., відповідно до якого діючі частини німецької армії під час захоплення в полон політичних комісарів Червоної Армії мусили розстрілювати

їх на місці [1, с. 19]. Це розпорядження виділяється окремою вказівкою про переслідування комісарів у тилу німецьких військ. Дані особи мали негайно передаватися бойовим командам поліції безпеки [12, с. 95]. Розпорядження ОКВ «Про поводження з радянськими військовополоненими у всіх таборах військовополонених» від 8 вересня 1941 р. вимагало від кожного німецького військовослужбовця беззастережного та енергійного втручання при найменших ознаках непокорі, активного або пасивного опору з боку полонених з використанням усіх наявних засобів (штика, палиці, вогнепальної зброї тощо). Існували певні категорії полонених військовослужбовців, які «не заслуговували» на життя відповідно до гітлерівських уявлень (політичні комісари, євреї, цигани, переконані комуністи, непрацездатні особи). Положення документа різко суперечили міжнародному праву і викликали протест голови німецької військової розвідки та контррозвідки Канаріса [12, с. 104]. Відповідно до цього юридичного акта охоронців таборів слід було карати, якщо вони не застосовують зброю або застосовують її в недостатніх масштабах [1, с. 107]. У березні 1942 р. Управління в справах військовополонених видало наказ про ізоляцію політично неблагонадійних і офіцерів-в'язнів у таборах, що фактично означало їхнє знищення [7, с. 181].

Репресивні заходи проти військовополонених продовжилися і в 1942 р. У серпні 1942 р. було опубліковано наказ ОКВ «Про боротьбу з окремими парашутистами». Згідно з наказом полонених парашутистів, які не є військовослужбовцями, слід передавати в розпорядження органів безпеки Німеччини. На

практиці це означало розстріл або гарантовану загибель у концентраційному таборі. Наступне суворе розпорядження мало ширший характер. Воно має назву «Наказ про диверсантів» і датоване 18 жовтня 1942 р. Наказ містив вказівку, що полонених диверсантів слід убивати в процесі бою, при спробі втечі, не беручи до уваги, озброєні вони чи ні [7, с. 316].

Територію українських етнічних земель з червня 1941 р. до липня 1942 р. було розділено на кілька окупаційних адміністративних утворень. Найбільшими з них були рейхскомісаріат «Україна» та зона військової окупації. Рейхскомісаріат «Україна» перебував під управлінням цивільної німецької адміністрації. Він був утворений 1 вересня 1941 р. і охоплював території нинішніх Київської, Житомирської, частини Вінницької, Полтавської, Волинської, Дніпропетровської, Черкаської, Херсонської, Миколаївської областей. Лівобережна частина рейхскомісаріату «Україна» перейшла під управління цивільних урядовців Німеччини з другої половини 1942 р. Зона військової окупації перебувала під повним контролем вермахту. Як адміністративне явище зона військової окупації виникла в жовтні – грудні 1941 р. і займала землі Чернігівської, Полтавської, Харківської, Донецької, Луганської, Запорізької, Херсонської областей, а також Автономної Республіки Крим. У рейхскомісаріаті «Україна» діяло понад 100 німецьких таборів для радянських військовополонених, у межах зони військового управління – понад 50. Станом на жовтень 1941 р. в десяти найбільших постійних таборах РКУ перебувало близько 445 000 осіб [1, с. 106]. Полонені в таборах рейхскомісаріату

«Україна» підлягали компетенції Верховного головнокомандування збройних сил, а в'язні в зоні військової окупації перебували під управлінням Головного командування сухопутних військ Німеччини [5, с. 42].

Німецька влада цинічно нехтувала нормами європейського та міжнародного гуманітарного права. Відповідно до логіки тоталітарного режиму небажані елементи позбавлялися основного права людини – права на життя. Нацисти тлумачили військовополоненого як злочинця, а полон перетворювався на ідеологічну або расово-біологічну помсту. Оперативні команди СС здійснювали такі акції систематично [17, с. 244]. Німеччина мала дотримуватися принципів Женевського документа без взаємного підтвердження з боку воєнного противника [27, с. 24].

Проте в невизначеності правового режиму утримання радянських військовополонених значну роль відіграли недалекоглядні дії сталінського керівництва: відмова від ратифікації Женевської конвенції, недоступність для полонених червоноармійців допомоги від Міжнародного Комітету Червоного Хреста, дискримінація та репресії проти полонених солдатів і офіцерів за наказом радянської Ставки верховного головнокомандування № 270 від 16 серпня 1941 р., випадки самосудних розправ над полоненими комбатантами-німцями в 1941–1942 рр. Партійно-державна еліта СРСР сама нехтувала юридичними правилами і нормами моралі. На початку ХХ ст. англійські науковці виявили повідомлення про дискусію зі згаданих вище норм між керівниками антигітлерівської коаліції. Під час Тегеранської конференції 1943 р. Сталін у розмові з прем'єр-міністром

Великої Британії Черчіллем заявив, що для покарання німецького Генерального штабу за воєнні злочини слід після перемоги союзників розстріляти 50 000 вищих німецьких офіцерів. Черчілля дана пропозиція вкрай розлютила. Британський лідер наголосив, що британська громадськість ніколи не потерпить масових страт без суду і слідства [16, с. 11].

Нацистська військово-політична система на практиці намагалася реалізувати свої специфічні світоглядні уявлення щодо статусу полонених комбатантів. Велика кількість військовополонених гинула під час транспортування. Під час важких переходів конвоїри без усякого сумніву пристрілювали тисячі виснажених людей [26, с. 18]. Окремі військові командири вермахту в своїх наказах з обуренням засуджували таку практику. Втім у 6-й армії на чолі з фельдмаршалом Рейхенау діяв наказ «розстрілювати всіх виснажених військовополонених» [25, с. 592]. Німецьке військово командування на прикладі таборів військовополонених втілювало гітлерівську політику голоду [18, с. 238]. Військовополонені стали «зайвими людьми» у реалізації продовольчої програми тоталітарної континентальної імперії.

Окремі представники адміністрації рейхскомісара України Еріха Коха відверто критикували жорстоке ставлення німецьких військових інстанцій до військовополонених.

Отже, система міжнародного гуманітарного права міжвоєнного періоду забезпечувала військовополоненому можливість вижити під владою держави-противника. Військовослужбовці, які потрапляли під управління ворожої держави, володіли повним комплексом

природних прав людини та громадянина. У правовому контексті військової полон розглядався як тимчасове утримання раніше воюючої особи на службі в певній державі від подальшої участі в бойових діях. Військова полон не можна було ототожнювати з покаранням або помстою. Націонал-соціалістичний режим, який запанував у Німеччині з 1933 р., змінив ставлення до військового полону. Нацисти піддали трансформації поняття «права людини» і «принцип рівності». Улітку 1941 р. під владу нацистської Німеччини потрапило понад три мільйони полонених радянських військовослужбовців. Менша частина з них була звільнена з полону. Більшість в'язнів залишилися в антигуманних умовах табірної виживання. Наслідком реалізації націонал-соціалістичних постулатів у сфері військового полону стала масова смертність полонених солдатів і офіцерів. Умови перебування в'язнів у військовій формі в нацистських таборах посилили в свідомості населення окупованих територій негативне сприйняття тоталітарного гітлерівського режиму та активізували антинацистський партизанський рух різного політичного спрямування.

Сучасна українська наука відкриває нові теми та знаходить нові джерела з проблематики військового полону. Майбутні дослідження у даному напрямку можуть зосередитися на побутових моментах перебування військовополонених у нацистських таборах. На теперішній момент повсякдення даної категорії осіб є недостатньо вивченою науковою проблемою. Історики мають широке поле діяльності в напрямку пошуку нових джерел з історії військового полону минулого століття.

ЛІТЕРАТУРА

1. Беркгоф К. Жнива скорботи. Життя і смерть в Україні під нацистською владою / К. Беркгоф; [пер. з англ. Т. Цимбал]. – Київ: Критика, 2011. – 455 с.
2. Берковський В. Нацистські табори військовополонених у місті Слауті / В. Берковський // Історія великих страждань. Нацистські табори для радянських військовополонених у місті Слауті на Хмельниччині: дослідження, документи, свідчення. – Київ, 2011. – С. 39–47.
3. Богунов С. Использование труда советских военнопленных на территории Украины в годы Великой Отечественной войны (1941–1944 гг.) / С. Богунов // Військовий полон та інтернування (1939–1956). Погляд через 60 років. Матеріали наукової конференції, 2–4 червня 2006 р. – Київ, 2008. – С. 53 – 66.
4. Боляновський А. В. Іноземні військові формування у Збройних силах Німеччини (1939–1945 рр.) / А. В. Боляновський. – Львів: Видавництво Львівської політехніки, 2013. – 880 с.: іл.
5. Датнер Ш. Преступления немецко-фашистского вермахта в отношении военнопленных во Второй мировой войне / Ш. Датнер; [пер. с пол. Виноградова М.]. – Москва: Издательство иностранной литературы, 1963. – 487 с.
6. Иванович К. Б. Существовавшие до сих пор правила... отменяются / К. Б. Иванович // Военно-исторический журнал. – 1991. – № 11. – С. 38 – 42.
7. Кейтель В. Воспоминания фельдмаршала. Победы и поражение вермахта. 1938 – 1945 гг. / В. Кейтель; [пер. с англ. П. Ю. Никишова]. – Москва: Центрполиграф, 2004. – 351 с.
8. Король В. Ю. Трагедія військовополонених на окупованій території України в 1941–1944 роках / В. Ю. Король. – Київ: Академія, 2002. – 128 с.
9. Кузнецов А. Бабин Яр / А. Кузнецов; [пер. з рос. Батури С.]. – Київ: Саміт-Книга, 2009. – 352 с., іл.
10. Лисенко О. Соціальне становище радянських військовополонених у роки Другої світової війни / О. Лисенко // Військовий полон та інтернування. 1939 – 1956. Погляд через 60 років. Матеріали наукової конференції, 2 – 4 червня 2006 р. – Київ, 2008. – С. 86 – 95.
11. Марінченко О. О. Демографічний вимір поразки 1941 р.: масштаби втрат РСЧА військовополоненими на території України / О. О. Марінченко // Український історичний журнал. – 2013. – № 3. – С. 151–171.
12. Міжнародне гуманітарне право: навчальний посібник / [Базов В.П., Качан І.І., Майоров І.О. та ін.]. – Київ: Варта, 2000. – 176 с.
13. Нюрнбергский процесс. Военные преступления и преступления против человечности. Сборник материалов в 7 томах / [Под. общ. ред. Р. А. Руденко]. – Москва: Государственное издательство юридической литературы, 1958. – Т. 3. – 815 с.
14. Пастушенко Т. Статус радянських військовополонених у роки Другої світової війни: на терезах міжнародного, нацистського та радянського права / Т. Пастушенко // Історія великих страждань. Нацистські табори для радянських військовополонених у м. Слауті на Хмельниччині: дослідження, документи, свідчення. – Київ, 2011. – С. 18 – 28.
15. Патриляк І. К. «Перемога або смерть»: український визвольний рух у 1939 –1960-х роках / І. К. Патриляк. – Львів: Часопис, 2012. – 512 с.
16. Пирогов А. И. Этого забыть нельзя. Воспоминания бывшего военнопленного / А. И. Пирогов. – Одесса: Книжное издательство, 1961. – 239 с.
17. Снайдер Т. Кровавые земли: Европа между Гитлером и Сталиным / Т. Снайдер; [пер. с англ. Л. Зурнаджи]. – Київ: Дуліби, 2015. – 584 с.
18. Фенбі Д. Альянс / Д. Фенбі; [пер. з англ. П. Таращук]. – Київ: Темпора, 2010. – 542 с.
19. Хёне Х. Черный орден СС. История охранных отрядов / Х. Хёне; [пер. с нем.

Ю. Д. Чупрова, О. И. Лемехова]. – Москва: ОЛМА-ПРЕСС, 2004. – 542 с.: ил. – (Архив).

20. Центральний державний архів громадських об'єднань України (ЦДАГО України). – Ф. 166, оп. 3, спр. 143, 45 арк.

21. Центральний державний архів вищих органів влади та управління України (ЦДАВО України). – Ф. КМФ-8, оп. 1, спр. 38, 136 арк.

22. ЦДАВО України. – Ф. КМФ-8, оп. 1, спр. 74, 33 арк.

23. ЦДАВО України. – Ф. КМФ-8, оп. 2, спр. 139, 137 арк.

24. Чайковский А. С. Плен. За чужие и свои грехи (Военнопленные и интернированные в Украине 1939–1953 гг.) / А. С. Чайковский. – Киев: Парламентское издательство, 2005. – 970 с.

25. Шевченко В. Фашистський окупаційний режим в Україні та доля військовополонених (1939–1944 рр.) / В. Шевченко // Військовий полон та інтернування (1939–1956). Погляд через 60 років. Матеріали наукової конференції, 2 – 4 червня 2006 р. – Київ, 2008. – С. 67 – 70.

26. Шнеер А. Плен: в 2 т. / А. Шнеер. – Иерусалим: Ной, 2003. – Т. 1. – 380 с.

27. Штрайт К. Советские военнопленные, массовые депортации, принудительные рабочие / К. Штрайт // Вторая мировая война. Дискусии. Основные тенденции. Результаты исследований; [пер. с нем. Захарченко Н. А., Неподаев Ю. А., Розанов И. В., Соколов Р. Н.]. – Москва: Весь мир, 1997. – С. 589 – 600.

28. Kroener B. Germany and the Second World War / Kroener B., Müller R.-D., Umbreit H.; [Transl. in Eng. Cook-Radmore, Osers E., Smerin B., Wilson B.]. – Oxford: Clarendon Press, 2003. – 1135 p.

29. Dülffer J. Der Deutscher Ostkrieg, 1942 // Mitteilungen der Gemeinsame Kommission die jüngeren Geschichte der russische-deutsch Beziehungen. – München: Oldenbourg Verlag, 2005. – S.17 – 23.

30. Hartmann C. Der Krieg und das Verbrechen // Mitteilungen der Gemeinsame

Kommission die jüngeren Geschichte der russische-deutsch Beziehungen. – München: Oldenbourg Verlag, 2005. – S. 23 – 31.

31. Schroeder C. He was my chief. The memoirs of Adolf Hitler's secretary / C. Schroeder; [Trans. in Eng. by R.Moorhouse]. – London: Frontline Books, 2009. – 208 p.

REFERENCES

1. BERKGOF, K. (2011) *Harvest of Despair. Life and Death in Ukraine under the Nazi Rule*. Kyiv: Krytyka, 455 p. [In Ukr.]

2. BERKOVSKIY, V. (2011) Nazi Prisoners of War Camp in Slavuta Town. In: *History of Great Sufferings. Nazi Camps for Soviet Prisoners of War in Slavuta Town in Khmelnytskyi Region: Investigations, Documents, Testimonies*. Kyiv, pp. 39–47. [In Ukr.]

3. BOGUNOV, S. (2008) The Soviet Captives' Labour Use in Ukraine During The Great Patriotic War (1941–1944). In: *Viiskovyi polon ta internuvannia (1939–1956). Pohliad cherez 60 rokiv. Materialy naukovoi konferentsii, 2–4 chervnia 2006 r.* (War Captivity and Internment (1939–1956). A Look at the Issue after 60 Years. Conference proceedings. June 2006) Kyiv, pp. 53–66. [In Rus.]

4. BOLIANOVSKIY, A. (2013) *Foreign Military Formations in German Wehrmacht*. Lviv: Vydavnytstvo Lvivskoi politechniky, 880 p. [In Ukr.]

5. DATNER, S. (1963) *The Crimes of Wehrmacht Against Prisoners of War During the Second World War*. Moscow: Izdatelstvo inostrannoy literatury, 487 p. [In Rus.]

6. IVANOVICH, K. (1991) The Past Rules Are... Prohibited. *Voyenno-istoricheskiy zhurnal*. № 11. pp. 38–42. [In Rus.]

7. KEYTEL K. (2004) *The Memoirs of the Field Marshal*. Moscow: Tsentrpoligraf, 351 p. [In Rus.]

8. KOROL, V. (2002) *Prisoners' of War Tragedy in Occupied Ukraine*. Kyiv: Akademiia, 128 p. [In Ukr.]

9. KUZNIETSOV, A. (2009). *Babyn Yar*. Kyiv: Samit-Knyga, 352 p. [In Ukr.]

10. LYSENKO, O. (2008) Social Conditions of Soviet Prisoners of War during World War Two. In: *Viiskovyi polon ta internuvannia (1939–1956). Pohliad cherez 60 rokiv. Materialy naukovoii konferentsii, 2–4 chervnia 2006 r.* (War Captivity and Internment (1939–1956). A Look at the Issue after 60 Years. Conference proceedings. June 2006). Kyiv, pp. 86–95. [In Ukr.]
11. MARINCHENKO, O. (2013) Demographic Dimension of the 1941 Defeat: the Scale of the Red Army Losses in Ukraine by Captives. In: *Ukrainskyi istorychnyi zhurnal*. № 3. pp. 151–171. [In Ukr.]
12. BAZOV V., KACHAN I., MAIROV, I. (2000) *International Humanitarian Law. Handbook*. Kyiv: Varta, 176 p. [In Ukr.]
13. RUDENKO, A. (ed. in chief) (1958) *Nuremberg Trial. War Crimes and Crimes Against Humanity. Documentary Collection in 7 Volumes*. Vol. 3. Moscow: Gosudarstvennoye izdatelstvo yuridicheskoy literatury, 815 p. [In Rus.]
14. PASTUSHENKO, T. (2011) Soviet Prisoners' of War Status during The Second World War: on the Scales of International, Nazi, and Soviet Laws. In: *History of Great Sufferings. Nazi Camps for Soviet Prisoners of War in Slavuta Town in Khmelnytskyi Region: Investigations, Documents, Testimonies*. Kyiv, pp. 18–28. [In Ukr.]
15. PATRYLIAK, I. (2012) *Victory or Death: Ukrainian Liberation Movement During 1939–1960*. Lviv: Chasopys, 512 p. [In Ukr.]
16. PIROGOV, A. (1961) *It Can Never Be Forgotten. Memoirs of the Former Prisoner of War*. Odessa: Knizhnoye izdatelstvo, 239 p. [In Rus.]
17. SNAIDER, T. (2015) *Bloodlands: Europe Between Hitler and Stalin*. Kyiv: Duliby, 584 p. [In Rus.]
18. FENBY, J. (2010) *Alliance*. Kyiv: Tempora, 542 p. [In Ukr.]
19. HOEHNE, H. (2004) *Black Order of the SS. History of the Security Detachments*. Moscow: OLMA-PRESS, 542 p. [In Rus.]
20. State Central Archives of Public Organizations of Ukraine. [In Ukr.]
- 21.–23. State Central Archives of Supreme Bodies of Power and Government of Ukraine. [In. Ger. and Rus.]
24. CHAYKOVSKIY, A. (2005) *Captivity. For Private and Other Sins (The Prisoners of War and Interned Persons in Ukraine during 1939–1953)*. Kyiv: Parlamentskoye izdatelstvo, 970 p. [In Rus.]
25. SHEVCHENKO, V. (2008) Fascist Occupation Regime and Fate of the Captives in Ukraine (1939–1944). *Viiskovyi polon ta internuvannia (1939–1956). Pohliad cherez 60 rokiv. Materialy naukovoii konferentsii, 2–4 chervnia 2006 r.* (War Captivity and Internment (1939–1956). A Look at the Issue after 60 Years. Conference proceedings. June 2006) Kyiv, pp. 67–70. [In Ukr.]
26. SHNEYER, A. (2003) *Captivity: in Two Volumes*. Vol.1. Jerusalem: Noy, 380 p. [In Rus.]
27. SHTRAIT, K. (1997) *Soviet Prisoners of War, Mass Deportations, Forced Workers*. In: *The Second World War. Discussions. Major Tendencies. Research Results*. Moscow: Ves mir, 589–600 p. [In Rus.]
28. KROENER, B., MÜLLER, R.-D., UMBREIT, H. (2003) *Germany and the Second World War*. Oxford: Clarendon Press, 1135 p. [in Eng.]
29. DÜLFFER, J. (2005) The German Eastern War, 1942. In: *Mitteilungen der Gemeinsame Kommission die jüngeren Geschichte der russische-deutsch Beziehungen*. München: Oldenbourg Verlag, pp. 17–23. [In Ger.]
30. HARTMANN, C. (2005) A War and A Crime. In: *Mitteilungen der Gemeinsame Kommission die jüngeren Geschichte der russische-deutsch Beziehungen*. München: Oldenbourg Verlag, pp. 23–31. [In Ger.]
31. SCHROEDER, C. (2009) *He Was My Chief. The Memoirs of Adolf Hitler's Secretary*. London: Frontline Books, 208 p. [In Eng.]

V. Poluda

**Legislative Regulation of Prisoners' of War Labour in Ukraine
Occupied by Wehrmacht (1941–1944)****Abstract**

Life of prisoners of war in Nazi camps in the territory of Ukraine is one of the main problems of the Modern History of Ukraine and Ukrainian studies. A comparative analysis of the legislative provisions of World War Two prisoners' of war labour use is insufficiently researched in modern scientific works. The volunteer character of the captives' labour activity was recorded in the international juridical documents of the late 19th – early 20th century. The servicemen in custody of the enemy state were eligible for all key human rights. According to statutory acts of all international conventions, imprisoned servicemen received the status equal to that of the servicemen of the country-aggressor.

During the interbellum, leading European countries created and ratified the Geneva Conventions of 1929. These documents regulated all sides of the eventual prisoner's of war everyday life status. The Conventions were based on the principles of equality and humanism. The Second World War of 1939–1945 had demolished the progressive ideas of the global military law.

Nazi Germany totally denied complying with international regulations concerning Soviet prisoners of war. A growing number of Red Army captives had only aggravated the everyday discomfort of that social group. Prisoners got a minimal food supply, frequently didn't have any livable apartment. Imprisoned German soldiers and officers also encountered hardships as well as moral and psychological pressure, but their death rate never reached the level of mortality in Nazi camps. It can be stated that everyday conditions of World War Two captives were deteriorated by war, ideological, and economic factors. Alongside this, Soviet military and political leaders had transformed military captivity into a crime.

У невизначеності правового режиму утримання радянських військовополонених значну роль відіграли недалекоглядні дії сталінського керівництва: відмова від ратифікації Женевської конвенції, недоступність для полонених червоноармійців допомоги від Міжнародного Комітету Червоного Хреста, дискримінація та репресії проти полонених солдатів і офіцерів за наказом радянської Ставки верховного головнокомандування № 270 від 16 серпня 1941 р., випадки самосудних розправ над полоненими комбатантами-німцями в 1941–1942 рр.